

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Barselstuen.

Citation: Brandes, Edvard: "Barselstuen.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 62. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324075075504.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Barselstuen.

Den Iste September 1891.

Det kgl. Teater benytter ved Opførelsen den af Holberg gennemsete Tekst af 1731, den som ogsaa almindeligvis lægges til Grund for de trykte Udgaver. Utvivlsomt har Holberg ved Bortskærelse af nogle Scener og af enkelte Vidtløftigheder forbedret Stykkets første Form. Dog ligesaa sikkert er det, at Udgaven af 1731 har tilfældige Trykfejl og Udeladelser, som kan rettes igennem det ældste Tryk fra 1724. I Officerens Replik i fjerde Akt, hvor han fortæller om sin Duel, er der for Eksempel udfaldet en Linje, som bør indsættes. Repliken bør siges saaledes:

»Vi kom i Disput, om det var rettere at sige Werda eller Werdar, det ene Ord udi Disputen tog det andet, saa vi derudover maatte ud for Fuglestangen.«

De kursiverede Ord formodede Liebenberg med Rette udfaldne ved en Sætterfejl.

63

Anderledes forholder det sig med den Scene, hvori Arianke Bogtrykkers optræder. Her har Holberg gjort nogle Rettelser, som skyldes den pietistiske Tid, hvori man 1731 befandt sig. I 1724 siger Arianke følgende:

»Jeg kan sværge, Madam, at dersom vi ikke vilde lægge op uden gode danske Bøger, saa maatte vi spille bankerot inden tre Aar gik tilende. De eneste Bøger, som vi har profit paa, er de, som vore Svende skriver selv. Vor Dreng Lars satte forleden et Himmelbrev over paa Dansk, hvoraf vi solgte over 4000 Eksemplarer.«

I 1731 har Holberg forandret Himmelbrevet og Svendenes Værker til »Æventyr og Historier« i al Almindelighed. Det var under Christian VI ikke raadeligt at spotte over Himmelbrevens Udbredelse. Ligesaa hos os forøvrigt.

Disse enkelte Bemærkninger om selve Teksten vil maaske vise, at der til en omhyggelig Opførelse fordres et Arbejde, som det kgl. Teater ikke har foretaget.

Tradition er det store Ord for de Holbergske Komediens Vedkommende. Fortrinsvis beror den paa Opfattelsen af Karakteren, i andet Led paa den Stil, hvori Replikerne holdes. Naar man undertiden vil aflede Traditionen helt fra det ældste Holbergske Teater, henfalder man let til Overdrivelse: vi véd saa overordenligt lidt om, hvad der skete i Grønnegade; derimod er der ikke sjældent Mulighed for, at naa et Aarhundrede og mere tilbage med Hensyn til den traditionelle Overlevering. Til Gengæld kan der saa rigtignok opstaa Tvivl, om vi ikke netop ved at følge denne Tradition, kommer i Strid med Holbergs Mening og Vilje, og saaledes med den Form, hvori Komediene spilledes under hans egen Instruktion.

Tag de to mandlige Hovedroller her i *Barselstuen*, Herren og Tjeneren, Corfitz og Troels! Den sidste er i dette Aarhundrede kun bleven spillet af tre Skuespillere, nemlig Lindgreen, Phister og Olaf Poulsen — et godt Bevis paa vort Teaters altfor hierarkiske Karakter, forsaavidt som de Yngre øjensynligt ikke faar Lov at avancere, naar Rollen engang er besat.

Man tør med Sikkerhed paastaa, at Opfattelsen af Figuren har været ens i denne lange Tid. Poulsen har studeret Phister ganske som denne efter eget Sigende studerede Lindgreen. Dog man kan komme længere tilbage, idet nemlig Rahbek bestemt udtaler, at hans dramaturgiske Udvikling af Troels' Karakter »fik den skønneste Sanktion ved Lindgreens dermed aldeles overensstemmende Mesterspil«. Denne Rahbeks Opfattelse erklærer han selv stod i Modsætning til Skuespilleren Becks Fremstilling, hvorfor Rahbek ogsaa var dennes Efterfølger Ibsen taknemlig »for at have friet Troels ud af Becks Hænder«. Kongerækken er nemlig i 65forrige Aarhundrede denne: Londemann (1749), Beck (1775), Ibsen (1787) — som man ser indtil vore Dage ialt seks Fremstillere. Tager man Henrik Wegner med fra Grønnegades Teater faar man som Facit, at syv Personer ialt har spillet denne Rolle i et Stykke, der er gaaet henved 200 Gange; det vilde være utænkeligt i et med Privilegier mindre forsynet Land.

Hvad var nu Rahbeks Opfattelse af Troels? Han skriver at han i *Morgenposten* 1792 omtalte »Ibsens skønne og velvedligeholdte Troels med fortjent Berømmelse, da han var den sande, gode, ærlige Dreng, der med alle sine Dumheder mener det saa inderlig vel.« Som man ser stryges Ondskabsfuldheden og Drilleriet af Troels, og medens Corfitz selv ikke véd, om Troels taler »af Ondskab eller Taabelighed«, er Rahbek klar over, at han blot er dum og velmenende. Man vil forstaa, at denne Opfattelse hænger sammen med Rahbeks hele Kunstbetragtning og hans altid redebonne Glæde over at finde sande, gode og ærlige Følelser udtrykte paa Scenen. Af den Tjenerskikkelse, han beskriver, kan man møde talrige Eksemplarer hos Kotzebue (selv i det berømte *Menneskehad og Anger*) og hos Iffland, særlig i hans landlige Skuespil. Naturligvis mangler disse Figurer ganske Holbergs Vid og Naturlighed, men de besidder en sentimental Naivetet, som Rahbek i talrige

Anmeldelser finder tiltalende.

66

Hvordan spillede derimod Beck? Et enkelt opbevaret Træk viser det endnu tydeligere end Berømmelsen over Ibsen. I femte Akt overværer Troels den Scene, hvor Corfitz ved sin Snaksomhed giver den unge Officer Anvisning paa, at han kan træffe Fru Corfitz mellem Kl. to og fem. Da Officeren forlod Scenen, raabte Beck efter ham: »fra to til fem« og viste sig saaledes lidet velmenende mod sin Herres Interesse, medens nuomstunder Troels slaar Hænderne sammen af Fortvivlelse over Corfitz' Aabenmundethed. Ibsen havde adopteret dette Træk efter Beck, og Rahbek dadlede ham derfor, skønt han undskyldende lægger det over paa Forgængeren, og ligeledes bebrejder han Ibsen, at han, »undertiden anbragte sin ellers meget passende Latter i Utide, naar der taltes om Hanrederiet, hvor deltagende Bekymring gør langt bedre Virkning.« Deltagende Bekymring hos Troels! Dette er ganske Ifflandsk. Man maa da tænke sig, at Beck spillede Troels som en vild og kaad Knægt uden nogensomhelst Rørelse og uden synderlig Deltagelse for Hanrederiet og hvad derhen hører. Man vil ogsaa i adskillige af Troels' Repliker finde en ikke ringe Gotten-sig-over, hvor ilde den gamle Husbond er kommen afsted.

Og naar Beck optraadte saaledes, var dette saa ikke af den Grund, at Londemann, der havde spillet Rollen for Holberg i 1749, ogsaa havde opfattet den paa samme Maade? Det er ikke utænkeligt. Hos Holberg mærkes der ikke megen Medfølelse med Corfitz' Skæbne — hvis han ikke i Forvejen bærer Pandeprydelser, skaffer Officeren ham dem nok — og Troels udtrykker jo Gang efter Gang, endog ret trættende med Forfatterbemærkninger (for Eksempel i første Monolog) Holbergs egen moraliserende Mening. Rimeligt er det da, at Troels fra 1723 til 1891 er undergaaet den Forandring, at han fra en kaadmundet, vrængende og vittig Knægt er bleven en medfølede, bekymret og kun af Enfold lidt drilsk Krabat.

Hr. Olaf Poulsen har lært Rollen af Phister og holder den stadigt i Lærerens Form. Dog spiller han langt bedre nu end i sin første Periode. Han er bredere og voldsommere. Det er en virkelig Nydelse at høre ham rytmisere Repliken i kraftige og fuldttonende Strøg. Men Figuren bliver ikke hel fra hans Haand. Han har lært, at han skal gøre Troels til en hjærtensgod, for Husbond bekymret Knøs. For det første tvinger saa Poulsen sig til at gøre ham ganske purung. Er det nødvendigt? Forledes han ikke dertil af Ordet *Dreng*, der vel anvendes paa Troels, men som kun betyder Tjenestekar! I Rollen selv findes der ingen Nødvendighed for, at Troels skal være under de 25 eller endda under de 20 Aar, som Poulsen tydeligvis vil. Dog for det andet tvinger Poulsen sit eget Naturel tilbage, 68skønt Arten af hans Vid og Intelligens vilde tillade ham at skænke den malitøse Troels netop den rette Kulør og Komik. Nu farer Hr. Poulsen frem, og for hvert rask Spring gør han et lille Skridt tilbage. Alligevel interesserer han ved en bred Styrke, der lader Ordene klinge tungt og lødigt — men Troels er ikke saa personlig Kunst som Henrik i *Abracadabra* eller Harlekin i *De Usynlige*. Hr. Poulsen følger halvt Traditionen i Opfattelsen og halvt spiller han sin egen Musik.

Og nu mærke man, at det er gaaet Corfitz i Løbet af snart to Aarhundreder akkurat som Troels: fra en burlesk Skikkelse er han bleven en sentimental Figur. Ja, Corfitz er nu næsten tragisk. Dog dette var ingenlunde Holbergs Mening. Holberg haaner Corfitz, Troels gør Nar af ham tidlig og silde, Jeronimus spotter over ham, og hele Kvindeflokken forfølger ham i de to Akter som Bakkantinder og Furier. Og vildere bliver bestandig Hanrejdansen omkring ham. I fjerde Akt (i den ældste Udgave) mishandler Officererne ham paa det Brutaleste, drikker hans Vin og lader deres Soldater næsten skræmme Livet af ham. Og dog er dette intet imod femte Akt, hvor Gothards Bande faar Fingre i ham, hvor Oldfux og Poeten bespotter ham, Gunild paasætter ham de latterlige Horn, og Advokaterne næsten slaar ham fordærvet. Endog den 69Officer, der befrier ham af disse grove Spasmageres Hænder, lover ham blot sikre Horn istedetfor de indbildte.

Imellem alt dette gaar det sølle Pjok omkring, affældig og forbi, ikke istand til at tælle til ni Maaneder. Hvor er hos Holberg Medlidenheden? I den Sikkerhed, som Corfitz til Slutning faar for Konens Dyd? Den gælder næppe langt for den 70aarige.

Medlidenhed findes derimod hos Rahbek. Han taler om Corfitz som »en skikkelig og god Mand, som vi interesserer os for«, han roser Corfitz' »usigelige elskværdige Godmodighed«; han paastaar, at hvor Corfitz i fjerde Akt faar den falske Efterretning om Galanen under Bordet, er »denne hele Situation saa langt fra at være komisk, at man sikkert ikke uden sand Deltagelse kan høre Corfitz — uden at vide et Ord deraf, er vi fra Lystspillets Enemærker kommen ind i Dramaets«. Dér har vi Forvandlingen med et eneste Ord: *Barselstuen* fra Lystspil bleven til Drama!

Hvornaar Skuespillerne fra Clementin og opefter gik ind paa denne Opfattelse, kan ikke afgøres nu. Vist er det, at den i mange Aar er bleven hævdet paa det kgl. Teater.

Allerede af C. N. Rosenkilde. Skønt han var en lun Spasmager og antydede, at der trods 70alt kunde være noget ivejen med Corfitz' Pande, saa bredte han dog en vis Rørelse over Figuren. Efter ham kom Kr. Mantzius, og han gjorde endog den sølle Corfitz majestætisk. Mantzius var halvhundred Aar, da han fik Rollen, vant til at kommandere og tordne paa Scenen, og hans Corfitz blev den myndige Borgermand, en Art hollandsk Mynher, hvem det var hartad umuligt, at den lille Kone skulde have bedraget. Senest spillede Adolf

Rosenkilde Rollen uden skarp Karakteristik, men ganske bevidst med stærk Fremhævelse af det Sympatetiske i Figuren.

Nu endelig har Hr. Schram faaet Corfitz og tager Rollen meget alvorligt. Det gør den gamle Kunstner Ære, at han kan indleve sig i en stor Holbergsk Rolle og gennemføre den saa smukt; Skade kun, at Hr. Schram vil tvinge sin burleske Kraft tilbage. Hans Corfitz er lutter Forknythed, ja næsten Grædefærdighed, og enhver Tilskuer maa finde det skammeligt, at nogen vil gøre den gamle pæne Mand Fortræd.

Saaledes har Corfitz og Troels fulgtes troligt ad i mindst et Aarhundrede.

Udenfor Corfitz og Troels findes der ingen store Roller i *Barselstuen*, og man vil forstaa, at naar Traditionen kun vanskeligt lader sig fastslaa 71 for Hovedrollernes Vedkommende, bliver Undersøgelsen næsten haabløs for den Række Personer, som hyppigst kun har et Par Repliker at sige, og af hvilke adskillige — skønt Kvinderoller — endog i lange Tider er bleven udførte af mandlige Fremstillere. Dels paa Grund af Personalets Faatallighed, dels, men mindre, paa Grund af *Tonen* besørgede Skuespillerne de i anden og tredje Akt optrædende Damer. Ja endog Barselkonen spillede sædvanemæssigt, indtil Madam Winsløw i 1827 (ikke 1829, som Hr. O. Zinck i sin Holberg-Statistik urigtigt angiver) overtog Rollen, af en Skuespiller, almindeligvis af Teatrets mest elegante Elsker. I 1814 allerede klagede Baggesen bittert herover og paastod, at »en Fruentimmerrolle spillet af et Mandfolk bliver ikke derved latterligere, men blot gemenere.« Han lader den ene af Gratierne udtale, at hun finder det »meget uanstændigt«, naar Barselkonens Rolle spilles af en Mand »paa et Teater, hvor der kommer baade Frøkner og Fruer«. For Fuldstændigheds Skyld skal dog anføres, at en Dame, Madam Martens, havde spillet Barselkonen to Gange i Sæsonen 1800—1801, men Rollen fratoges hende, som Rahbek formoder, fordi denne Forandring vakte Anstød.

Rahbek polemiserer ogsaa direkte mod Baggeses ret forstaaelige Forslag, »dels fordi det for et Publikum, der er saa stærkt i den tagne 72 Forargelse, som vort nuværende, næppe vilde være til den sceniske Sømmeligheds Fordel, dels og fordi muligen selv den Skuespillerinde, der uden Betænkning spillede Ane Kandestøbers, ja Anne Signekællings Rolle, uden Tvivl ikke uden Føje vilde ømme sig ved at paatage sig Barselkonen«.

Sproget er slemt, men Meningen er klar nok. Imidlertid er vi dog nu naaede saa vidt, at ingen tager Forargelse, naar en Kvinde optræder i denne Rolle. Sikkert er det, at Rollen ingensinde er bleven spillet saa fortrinligt som af Fru Hennings, thi Mandfolkene kan vi paa Forhaand stryge, og ingen af de Damer, der har udført den siden Madam Winsløws Dage, har kunnet maale sig med Fru Hennings i den her fordrede Ynde og Ævne. Baggesen kalder med Rette Rollen »den fruentimmeragtigste der kan tænkes, og den elskværdigste i hele Stykket,« og Fru Hennings lægger netop den fineste Elskværdighed for Dagen og et drilsk Vid, som passer ganske til den unge Kones Naturel. Læser man Rollen igennem, vil man fornemme Barselkonens Repliker som en bestandig munter og stiklende Kommentar til den Samtale, de andre Personer fører; hun harcellerer eller irettesætter sine Veninder efter Holbergs Idéer men ofte med personlige Ord. Skønt Fremstillingen af det Naive ellers ikke kan kaldes Holbergs Sag, er den dog lykkedes ham i denne Figur, og Barselkonens Naivetet falder netop saa nydelig, fordi 73 den sammenblandes med en pigeagtig Skælmskhed, for Eksempel i Scenen med Arianke Bogtrykkers. Fru Hennings spiller friere og livligere end tidligere og gør Ret heri; hun kunde endda betone Lystigheden og Ungdommen hos den unge Kone stærkere, uden at det skadede hendes stilfulde og klare Tale, der overfor megen urolig Diktion tog sig dobbelt elegant ud.

En enkelt af de besøgende Madamer er, saa langt man kan fastslaa Rollebesætningen, bleven spillet af en Dame, nemlig Engelke Hattemagers, den stumme Person, der nejer ind med mange Komplimenter, sætter sig nogle Øjeblikke og nejer atter ud af Scenen. Mange smukke Damer har spillet denne Rolle; det synes endog, som man med nogen Forkærlighed har valgt Teatrets Skønheder til denne tavse Præsentation. Man finder den til forskellige Tider spillet af den nordiske Skønhed Madam Rosing, Madam Schall, Fru Heiberg, Frk. Monrad, Frk. Dehn — hvortil nu særdeles passende slutter sig Fru Emma Nielsen. Utvivlsomt er imidlertid Fortolkningen undergaaet en Forandring. I forrige Aarhundrede opfattedes den tavse Engelke som den kolde og sjælløse Skønhed, der blot kunde neje og vifte sig, men ikke under sin fine Visit trængte til at sige et eneste Ord. Rahbek fordrer til Rollen en Skuespillerinde med store dejlige Øjne og med en 74 vellært Nejen, der ikke gør hendes Dansemester Skam. Han priser Madam Schall saaledes: »Hendes Kommen, Nejen, Maade at sætte sig, slaa sine Øjne op og i, ligesaa sjælløst som sin Vifte, gav os tilsammentagne en af de sandeste og skønneste komiske Skildringer, jeg i mine Dage har set«.

Her tales ikke et Ord om Engelkes Forlegenhed eller den Undseelse, hvoraf nu Skuespillerinden forklarer hendes Adfærd. Fru Nielsen kommer ængstelig ind ad Døren, standser lige foran denne, tør ikke hilse paa Barselkonen, sætter sig efter mange Komplimenter paa Stolens yderste Spids, trækker Vejret uhyre beængstet, vælter i Forlegenhed Snustobaksdaasen, der rækkes hende, og farer pludselig ud af Døren i tosset Flugt. Denne Opfattelse er ikke Fru Nielsens egen — Fru Heiberg hævder den som sin udmærkede Opfindelse i *Et Liv genoplevet i Erindringen* og paastaar med fuldkommen Uret og uhyre Selvbeundring, at Rollen tidligere altid udførtes af en Figurantinde. Hendes Opfattelse tager sig ud, men den er ikke Holbergs. Hans Engelke er, som Øllegaard Sværdfegers bemærker »en Pimpnille, der sidder i Kompagnier ligesom en Støtte, der har hverken Maal eller Mæle«. Øllegaard siger ikke et Ord om Engelkes Forlegenhed. Den lille

Scene spilles lettere paa den nu valgte Maade, som i hvert Fald altid vil klæde en smuk Fremstillerinde, fordi Tilskuerne ikke tror synderligt paa, at en 75 straalende Dejlighed skulde være saa særdeles undselig.

Af de andre Kvinderoller findes der ingen traditionel Opfattelse. Det synes som om Else Skolemesters har været spillet anderledes i forrige Aarhundrede end i dette. Den Stil, som Holberg parodierede, var Tidens almindelige »zirlige Stil«, opkommet ved den naturlige Indføren af fremmede Ord. Denne prosaiske Kunststil stod i Blomst i det 16de Aarhundrede, men holdt sig længe efter Holberg, ja den store Mester var selv ikke helt fri for dens Indflydelse. Nu til Dags gøres Else Skolemesters saa pedantisk som muligt og opfattes som en gammel snærpet Gouvernante, men i sin Tid har hun snarere været en efter Elegance jagende, fordringsfuld Dame. Et Vink i denne Retning faar man derigennem, at Else i mange Aar spillede af Jomfru Astrup, som var sin Tids Fru Eckardt, noget kold i Tragedien, men glimrende i Konversationsstykker. Altid nævnes det Blændende som hendes Egenskab, og til hende gav man, da ellers Kvinderollerne spillede af Mænd, Else David Skolemesters. Fru Hilmer betoner nu netop det strængt Pedantiske og den uforstyrrelige Alvor hos Else, og i hvert Fald virkede denne hendes Alvor højst behageligt, da de fleste af Teatrets Damer og Elever talte under en uafbrudt Latter, der ikke morede Tilskuerne det ringeste.

76

Enkelte af de optrædende Damer fortjener at nævnes. Fru Oda Nielsen som Stine Isenkræmmers udtalte Udskriften paa det franske Brev med det rette Sving, men udstrakte ikke denne Sikkerhed til hele sin Scene. Fru Bloch sladrede adræt og nydeligt som den ene Sangklokke, til Gengæld var Fru Sinding ikke nok forberedt som den anden veltalende Pige, saa deres Duet gik i Stykker. En Elev Frk. Hornemann førte sig slet ikke ilde som en bigot og galdesyg Ingeborg Blytækkers. Endvidere var Frk. Antonsen solid som Gedske Klokkers, men ikke vittig nok, og Frk. Collin rappede sig flinkt med den ene Tjenestepige.

Uheldig var Debutantinden Frk. Andersen, der endog saa ganske overhørte sit Stikord, at Samtalen nogle Øjeblikke gik istaa. Uheldig ogsaa den kønne Frk. Blad som Arianke Bogtrykkers; hvorfor havde man mon givet hende og ikke Fru Eckardt den Scene i fjerde Akt, hvor »en Kone« fortæller Troels Historien om Galanen under Bordet? Om de øvrige Damer er i hvert Fald intet Godt at sige. Der savnedes overhovedet selvstændig Opfattelse og Stil.

Paa Mandssiden fandtes heller ikke meget Rosværdigt. Hvorfor spiller vedblivende Hr. Jerndorff den unge Kantor, som Michael Wiehe ikke forsmaaede? Hvorfor fritages Hr. Emil Poulsen 77 fra at optræde i et Holbergsk Skuespil med saa talrige Roller? I mange Aar hørte Officeren i fjerde Akt til Frydendahls Glansroller — den tæller en Snes Replikker, hvis Værdi den nuværende Fremstiller ikke kan udmønte. Vides der ved Teatret slet intet om, hvordan Frydendahl opfattede Rollen, i hvilken Ryge alternerede med ham? Phister har dog spillet i Stykket samtidigt med dem begge.

Kun Hr. Reumert fik en Sukces ved sin livlige Fremstilling af den idiotiske Doctor. Denne bør dog være lidt mere majestætisk i Forhold til den vindige Barber, som Hr. Meyer gør bred og vigtig istedetfor geskæftig og snaksom. Hverken Hr. Mantzius eller Hr. Poul Nielsen havde anvendt Fantasi eller Vid til deres Fremstillinger. Femte Akt gik undertiden i Skudderudder.

Isenesættelsen var uden Kulør; Dragterne næppe korrekte (Barberen bør eksempelvis være iført lang blaa Kappe) og Barselvisiterne altfor ensformigt arrangerede. Hvorfor afviser næsten alle Damerne den tilbudte Kaffe, da dog Corfitz klager saa ynkeligt over sine Udgifter til den brune Drik? Man kan af et gammelt Regnskab fra 175 se, at der spenderedes megen Kaffe i dette Stykke. Udgiften findes omhyggeligt noteret sammen med Lejemaalet af »et Barn«.

Barselstuen vilde gaaet langt bedre, om man havde givet de fremragende Skuespillere og 78 Skuespillerinder flere Roller hver. Det er den gode gamle Skik, og til Elevpræsentation bør Holberg ikke bruges. I 1869 spillede Phister ganske beskedent Jens Olsen og Gunild — de to mindste Roller. Et saadant Eksempel burde tjene til Efterlevelse.